

Емпіричні оцінки взаємного впливу українських закордонних приватних трансфертів і ВВП

Наталія Володимирівна Тувакова,
доцент кафедри економічної теорії
Львівського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ),
кандидат економічних наук, доцент

Анотація. Проаналізовано кількісні та якісні параметри впливу приватних трансфертів на українську економіку, а також визначено напрями посилення стабілізаційної функції приватних трансфертів. Здійснено економетричне дослідження оцінки впливу приватних трансфертів на основні макроекономічні показники України та взаємного впливу на ВВП країни. Розроблено рекомендації щодо посилення ролі приватних трансфертів для відновлення післякризової економіки.

Ключові слова: трудова міграція, приватні трансферти, валовий внутрішній продукт, експорт, імпорт, стагнація, регресійна модель.

Постановка проблеми. Кризові явища у світовій економіці зумовили зростання міжнародної міграції, а разом і обсягів приватних трансфертів. Багато науковців визначають грошові перекази з-за кордону під час кризи як «рятівне коло» для значної частини населення, що підтримало купівельну спроможність громадян під час інфляції та проблем у банківській сфері і на валютному ринку. Міграційний капітал є також джерелом фінансування економічного зростання. Грошові перекази формують інвестиційну базу, особливо для малого і середнього бізнесу. Завдяки мультиплікаційному ефекту зростає споживчий попит населення. Зростання споживання збільшує також доходи бюджетів через сплату прямих і непрямих податків. Визначення впливу приватних трансфертів на економічні процеси в державі є актуальним завданням, що потребує узагальнення думок вітчизняних та іноземних науковців, аналізу статистичного матеріалу і математичних розрахунків.

Аналіз останніх досліджень. Вагомий внесок у дослідження теорії і практики міжнародної трудової міграції, аспектів міграційного капіталу, його кількісного та якісного впливу на соціально-економічне становище в Україні зробили такі провідні вітчизняні вчені: О. Войтюк, А. Гайдучський, Я. Жаліло, Ю. Орловська, І. Реліна, А. Пехник, У. Садова і М. Біль, І. Куревіна, В. Шевчук і багато інших. Зокрема, В. Шевчук зазначає, що потоки переказів мігрантів є другим за величиною джерелом зовнішнього фінансування для країн, що розвиваються, першим – прями іноземні інвестиції. Причому перекази в найбільш розвинутих країнах становлять більшу частину ВВП і імпорту, ніж ті ж показники у країнах із більш високим доходом [8]. Ю. Дем'янчук зазначає, що потенційно приватні трансферти можуть згладжувати циклічні коливання, оскільки зростають у «важкі часи» (під цим виразом науковець розуміє циклічні коливання економіки, а саме періоди економічних спадів) [1]. М. Пітюлич наголошує, що приватні трансферти залишаються відносно стабільними навіть в умовах економічного спаду [6, с. 235]. В. Куценко констатує, що грошові перекази мають

вплив як на макроекономічному рівні, так і на рівні окремих суб'єктів господарювання або громадян. Макроекономічні результати таких зовнішніх грошових інтервенцій важко передбачити [2, с. 132].

Мета. Виявлення напрямів посилення стабілізаційної функції приватних трансфертів на основі проведеної емпіричної оцінки взаємного впливу циклічних компонент приватних трансфертів і ВВП.

Виклад основного матеріалу. Приватні трансферти складаються з грошових переказів робітників, що працюють за кордоном, та інших приватних трансфертів. Обсяги приватних грошових переказів із-за кордону в Україну 2012 року збільшилися на 7,2% – до 7,5 млрд дол. США. Співвідношення обсягів грошових переказів до ВВП у 2010–2012 рр. становило 4,3%. За останні три роки продовжувала зростати привабливість міжнародних платіжних систем для переказу коштів із-за кордону. Якщо у 2008–2009 роках через такі системи проходила третина обсягів переказів в Україну, то 2011-го їхня частка зросла до 40%, а 2012-го вона становила 43%. За оцінками Національного банку України, обсяги коштів, що надійшли у країну неформальними каналами (шляхом передавання готівки або матеріальних цінностей від одного домогосподарства іншому), за 2012 рік (як і 2011-го) становили 1,0 млрд дол. США, або 13,8% від загальних обсягів грошових переказів в Україну [1]. Популярність того чи іншого каналу переказу коштів у різних країнах суттєво відрізняється. Зокрема, у таких країнах, як Росія, Італія, Португалія, Ізраїль, Туреччина, де чисельність тимчасових мігрантів з України досить велика, найбільш привабливим є спосіб переказу грошів із використанням міжнародних систем платежів. Українські мігранти в Німеччині, Греції, Швейцарії, Нідерландах, на Кіпрі віддають перевагу переказам, що здійснюються через банківську систему. Майже однаково використовуються обидва канали у Сполучених Штатах та Канаді. Надходження від приватних грошових переказів поліпшують ситуацію у фінансовій системі країни-реципієнта внаслідок зростання рівня доходів населення і підвищення його

платоспроможності, що сприяє збільшенню податкових надходжень до державного і місцевих бюджетів.

Співвідношення приватних грошових переказів до доходів державного бюджету 2010 року становило 19,0%, 2011-го внаслідок фінансово-економічної кризи воно зменшилось до 17,2%, 2012-го відбулося збільшення цього співвідношення до 19,3% унаслідок поступового виходу країни з кризи. Дещо вищим це співвідношення є щодо доходів місцевих бюджетів: 2010 р. – 35,7%, 2011 р. – 32,2%, 2012 р. – 29,5%. Дещо меншим є співвідношення приватних грошових переказів до показників зведеного бюджету: 2010 р. – 16,0%, 2011 р. – 15,7%, 2012 р. – 14,8%. Використання переказів на споживчі цілі, розвиток малого підприємництва, операції на ринку землі та нерухомості сприяють наповненню бюджетів усіх рівнів.

Приватні грошові перекази відчутно впливають на банківську систему: депозити, кредити, обмінний курс і золотовалютні резерви. Співвідношення приватних грошових переказів до активів банків бруто становили: 2011 р. – 4,3%, 2012 р. – 4,3%; до обсягу кредитних вкладень: 2011 р. – 6,0%, 2012 р. – 6,4%. Приватні грошові перекази також значною мірою впливають на розширення кредитування приватних підприємств. Дослідження показують, що в разі зростання приватних грошових переказів на 1,0% обсяги кредитування підприємств зростають відносно ВВП на 3,0–5,0% [7, с. 234; 18]. У багатьох випадках приватні грошові перекази є важливим джерелом розвитку підприємницької діяльності домогосподарств. Співвідношення приватних грошових переказів до обсягів депозитів становили: 2011 р. – 13,1%, 2012 р. – 11,3%. Частина переказів залучається на депозитні рахунки в банках і перетворюється на джерело інвестицій.

Не менш важливим є порівняння приватних грошових переказів із фінансовими результатами домогосподарств України. Співвідношення приватних грошових переказів до доходів населення України і видатків домогосподарств становило: 2010 р. – 5,6%, 2011 р. – 4,8%. Співвідношення приватних грошових переказів до заощаджень населення становило: 2010 р. – 90,8%, 2011 р. – 52,1%. Одним з основних джерел заощаджень населення є приватні грошові перекази. Співвідношення приватних грошових переказів до фонду заробітної плати в Україні становило: 2011 р. – 17,6%, 2012 р. – 16,1%, що свідчить про значні розміри допомоги українським домогосподарствам від мігрантів [4].

Щоб виявити взаємний вплив приватних трансфертів та ВВП України, ми здійснили тест Гренджера¹ (табл.), що вказує на причинно-наслідкові зв'язки. Для дослідження було обрано квартальні дані, вибірка становила 13 років (2000–2013 рр.), для зручності розрахунків дані було логарифмовано, а дані динаміки приватних трансфертів очищено від сезонності².

¹ Тест Гренджера – це статистичний тест, який дозволяє виявити зв'язки між обраними змінними і визначити напрями впливу. Здійснення цього тесту передуює проведенню наступних досліджень, зокрема побудові регресійних досліджень.

² Очищення від сезонності проводилось методом «ratio to moving average – multiplicative».

Аналізуючи одержані результати, зазначимо, що взаємна причинність обраних показників простежується лише з 4-м лагом і статистичною значущістю у 5 та 1%. Це свідчить про достатній зв'язок ВВП і приватних трансфертів. Також ми здійснили тестування взаємної причинності приватних трансфертів і деяких макроекономічних показників. Відповідно до одержаних результатів зазначимо ось що.

1. Існує тісний зв'язок між експортом, імпортом та приватними трансфертами на рівні статистичної значущості 1%.
2. Простежується взаємна причинність між приватними трансфертами і кредитною ставкою у 2-му і 3-му лагах.
3. Простежується взаємна причинність приватних трансфертів і депозитної ставки у 2-му і 3-му лагах.
4. Існує слабкий зв'язок між рівнем зайнятості у промисловості (статистична значущість 10%), рівнем безробіття (у 3-му лагу зі статистичною значущістю 10%) і приватними трансфертами.

Таблиця

Результати тесту Гренджера для макроекономічних показників і приватних трансфертів в Україні

Гіпотеза	Лаги		
	2-й	3-й	4-й
Безробіття не впливає на приватні трансферти	–	(2,5178)***	–
Приватні трансферти не впливають на безробіття	–	–	(3,5598)**
Експорт не впливає на приватні трансферти	(5,2080)*	(5,5149)*	(4,0070)*
ВВП не впливає на приватні трансферти	(5,1793)*	(4,7141)*	(3,6481)**
Приватні трансферти не впливають на ВВП	–	–	(4,8885)*
Імпорт не впливає на приватні трансферти	(6,2277)*	(6,8700)*	(5,4146)*
Приватні трансферти не впливають на кредитну ставку	(2,9288)***	(3,2603)**	–
Кредитна ставка не впливає на приватні трансферти	(5,9941)*	(6,6854)*	(4,7676)*
Приватні трансферти не впливають на депозитну ставку	(5,2294)*	(3,9918)**	(3,1144)**
Депозитна ставка не впливає на приватні трансферти	(2,5539)***	(2,9559)**	–
Зайнятість у промисловості не впливає на приватні трансферти	(2,4663)***	(2,7742)***	(2,1287)***

Примітки: * Гіпотезу можна відкинути на рівні статистичної значущості 1%; ** 5%; *** 10%.

Для дослідження кількісних параметрів впливу приватних трансфертів на макроекономічне становище України ми розробили низку регресійних моделей, відповідно до такої статистичної моделі (рівняння 1):

$$Y = a_0 + ba_1 + ca_2 + da_3 + ea_4. \quad (1)$$

Регресійні моделі побудовані за допомогою інструментарію макроекономічного моделювання (Eviews

7.0). Перша модель (рівняння 2) характеризує вплив трансфертів (*TRANSFERTS*) на ВВП України (*GDP*). Відповідно до одержаних результатів при зростанні трансфертів на 1% ВВП зменшується на 0,2%. Коефіцієнт є статистично значущим³ на рівні 5%. Важливим

показником, що характеризує адекватність моделі є показник Дарбіна – Уотсона (*DW*), який лежить у допустимих межах⁴ і дорівнює 1,67. Скорегований коефіцієнт детермінації (*AR*²) вказує на те, що обрані змінні на 96% пояснюють залежну змінну.

$$GDP = \begin{matrix} -2,819 & -0,22 \times TRANSFERTS_{(-3)} & +0,5 \times GDP_{(-3)} \\ (-5,413)^* & (-2,039)^{**} & (7,2909)^* \\ +0,61 \times EXPORT \\ (7,2823)^* \end{matrix} \quad (2)$$

Друга модель (рівняння 3) – вплив трансфертів на рівень зайнятості у вітчизняній промисловості (*ZAJ_PROM*). Отже, при зростанні на 1% грошових переказів в Україну зайнятість у промисловості збільшу-

ється на 0,02%. Коефіцієнт = 10%. Результати моделі вважаємо достовірними, оскільки показник Дарбіна – Уотсона лежить у допустимих межах і дорівнює 1,59, а скорегований коефіцієнт детермінації – 0,94.

$$ZAJ_PROM = \begin{matrix} 0,04 & +0,02 \times TRANSFERTS_{(-3)} & +0,95 \times ZAJ_PROM_{(-1)} \\ (0,173) & (1,7871)^{***} & (2,9792)^* \\ +0,01 \times EXPORT_{(-1)} \\ (1,5084) \end{matrix} \quad (3)$$

Третя модель (рівняння 4) характеризує вплив приватних трансфертів на банківську ставку за кредитами (*R_KREDUT*), отже, при зростанні переказів на 1% ставки за кредитами зменшуються на 0,24%.

Коефіцієнт є статистично значущим на рівні 1 відсотка.

Модель також є адекватною, а її результати достовірними, оскільки: *DW* = 1,78, *AR*² = 0,79.

$$R_CREDUT = \begin{matrix} 0,884 & -0,24 \times TRANSFERTS_{(-1)} & +0,78 \times R_CREDUT_{(-3)} \\ (5,77)^* & (-3,1877)^* & (3,3321)^* \end{matrix} \quad (4)$$

Наступна модель описує характер впливу трансфертів на ставку за депозитами в Україні (*R_DEPOZUT*). Згідно з отриманими результатами при зростанні переказів на 1 відсоток депозитна став-

ка зменшується на 0,13 відсотка. Коефіцієнт є значущим на рівні 10 відсотків.

Показник *DW* вказує на адекватність дослідження і дорівнює 1,78, *AR*² = 0,70.

$$R_DEPOZUT = \begin{matrix} 0,674 & -0,13 \times TRANSFERTS & +0,763 \times R_DEPOZUT_{(-1)} \\ (3,5505)^* & (-1,964)^{***} & (1,6546)^* \end{matrix} \quad (5)$$

Наступна модель описує характер впливу грошових переказів на динаміку імпорту в Україну (*IMPORT*). Ця модель також є адекватною, а її результати достовірними, оскільки *DW* = 1,98, а *AR*² = 0,95,

що свідчить про тісний зв'язок між змінними. Отже, при зростанні грошових переказів на 1% імпорту зменшується на 0,3%. Коефіцієнт є значущим на рівні 10%.

$$IMPORT = \begin{matrix} 4,887 & -0,305 \times TRANSFERTS_{(-1)} & +0,674 \times IMPORT_{(-1)} \\ (3,74)^* & (-1,9632)^{***} & (7,5607)^* \\ -0,51 \times R_CREDUT_{(-1)} \\ (-4,1646)^* \end{matrix} \quad (6)$$

Наступна модель описує характер впливу грошових переказів на динаміку експорту в Україну (*EXPORT*).

Отже, при зростанні грошових переказів на 1% експорт зменшується на 0,28%. Коефіцієнт є значущим на рівні 5%.

Показник Дарбіна – Уотсона вказує на достовірність дослідження і лежить у допустимих межах (*DW* = 1,90).

Скорегований коефіцієнт детермінації вказує на те, що обрані змінні на 94% пояснюють залежну змінну (*AR*² = 0,94).

³ Гіпотезу можна відкинути на рівні статистичної значущості: * 1%; ** 5%; *** 10%. Ця примітка стосується всіх наступних регресійних моделей.

⁴ Допустимими межами показники Дарбіна – Уотсона є від 1,5 до 2,5.

$$\begin{aligned}
 EXPORT = & 4,712 & -0,28 \times TRANSFERTS_{(-1)} & +0,654 \times EXPORT_{(-1)} & (7) \\
 & (3,57)^* & (-2,101)^{**} & (6,814)^* & \\
 & & -0,408 \times R_CREDUT_{(-1)} & & \\
 & & (-3,528)^* & &
 \end{aligned}$$

Остання наша модель характеризує вплив грошових переказів на рівень безробіття (*BEZROB*). При зростанні грошових переказів на 1% рівень безробіт-

тя зменшується на 0,24%. Коефіцієнт є статистично значущим на рівні 10%. Модель також є адекватною ($DW = 1,57, AR^2 = 0,50$).

$$\begin{aligned}
 BEZROBIT = & 1,70 & -0,24 \times TRANSFERTS_{(-3)} & +0,53 \times BEZROBIT_{(-1)} & (8) \\
 & (3,46)^* & (-1,8933)^{***} & (4,4533)^* & \\
 & & -0,09 \times GDP_{(-1)} & & \\
 & & (-1,9181)^{***} & &
 \end{aligned}$$

Отже, позитивно грошові перекази з-за кордону впливають на рівень безробіття, обсяги імпорту, кредитну ставку. Усі інші регресійні дослідження свідчать на користь негативного впливу приватних трансфертів на банківські депозитні, рівень зайнятості у промисловості, обсяги експорту та ВВП.

У підсумку зазначимо, що для ефективного перерозподілу потоків переказів між неофіційними й офіційними каналами національним урядам, зокрема й Україні, необхідно здійснювати зважену макроекономічну політику. Грошові перекази доцільно розглядати з позиції величезного фінансового ресурсу, який можна використати на розвиток домогосподарств мігрантів і відповідних територій. Пріоритетним напрямом використання міграційного капіталу повинно бути інвестування в розвиток реального сектору економіки та інноваційний розвиток.

Висновки. Величезне значення для управління потоками переказів має знання моделей трансфертної поведінки мігрантів, сформованих такими факторами, як родинний стан, наявність утриманців, рівень доходів домашніх господарств, рівень освіти мігрантів, тривалість часу перебування за кордоном. Закономірності зміни трансфертної поведінки мігрантів можуть бути використані для регулювання потоків переказів, розробки заходів, що підвищують ефективність переказів за рахунок найбільш повного розкриття закладеного в них потенціалу розвитку. Вирішальним фактором перерозподілу потоків переказів між неофіційними й офіційними каналами є здійснення національними урядами зваженої макроекономічної політики [8].

На сьогодні дедалі більше постає питання не тільки щодо обсягів грошових переказів, а щодо того, як цей величезний фінансовий ресурс використати на розвиток домогосподарств мігрантів і відповідних територій. Тому проблему надходження міграційного капіталу слід підняти на національний рівень і визнати його важливою складовою системи обліку, формування грошової, кредитної та банківської політики, а також фінансового ринку. Лише в разі скоординованої полі-

тики уряду і фінансових установ міграційний капітал може стати потужним джерелом соціально-економічного розвитку та довгострокового зростання.

Ураховуючи як негативні прояви, так і позитивні аспекти вітчизняної міжнародної трудової міграції, видається доцільним реалізувати заходи, спрямовані на досягнення таких стратегічних цілей політики регулювання міжнародної трудової міграції:

1) легалізація працевлаштування українських трудових мігрантів за кордоном має бути пріоритетним напрямом регулювання процесів міжнародної трудової міграції та здійснюватись за рахунок укладення двосторонніх угод із країнами призначення;

2) контроль над зайнятістю трудових мігрантів за кордоном, а саме виконання українськими трудовими мігрантами сезонних робіт, має бути основним видом діяльності, оскільки саме цей вид трудової діяльності є офіційним і найбільш урегульованим згідно із законодавством, про що свідчить сприяння ЄС циркулярній трудовій міграції з третіх країн;

3) розв'язання проблем соціального захисту трудових мігрантів; з огляду на те, що в деяких країнах трудові мігранти з України становлять досить значну частку населення, необхідним видається забезпечення соціального захисту громадян і нарахування пенсійних виплат шляхом укладення відповідних міждержавних угод;

4) активізація зусиль щодо введення в дію спрощеного візового режиму, особливо стосовно виїзду українських трудових мігрантів до європейських країн;

5) сприяння поверненню українських трудових мігрантів на Батьківщину за рахунок державної підтримки трудових мігрантів, що сприятиме поглибленню європейської інтеграції України;

6) посилення співпраці з ЄС у сфері регулювання міжнародних міграційних процесів, посилення співпраці між країнами призначення і походження трудових мігрантів; необхідним є спільне розв'язання проблем у цій сфері, зокрема спільне інвестування в розвиток малого бізнесу, заснованого на коштах трудових мігрантів.

Список використаних джерел

1. Дем'янчук Ю. І. Міжнародні приватні трансферти як циклічний чинник в економіці України [Електронний ресурс] / Ю. І. Дем'янчук. – Режим доступу : www.nbu.gov.ua.

2. Куценко В. Тенденції розвитку світової системи грошових переказів / В. Куценко // Збірник наукових праць Національного університету Державної податкової служби України. – 2010. – № 2. – С. 131–138.
3. Орловська Ю. Грошові перекази міжнародних трудових мігрантів як джерело інвестиційних ресурсів української економіки [Електронний ресурс] / Ю. Орловська, І. Реліна. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua.
4. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bank.gov.ua.
5. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
6. Пітюлич М. І. Проблеми трансформації грошових переказів трудових мігрантів у інвестиційні ресурси / М. І. Пітюлич, Т. Ю. Ковач // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.10. – С. 232–239.
7. Ривак О. Вплив приватних грошових переказів в Україну на соціальний та економічний розвиток держави / О. Ривак // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.12. – С. 231–237.
8. Шевчук В. Міграційні процеси як інструментальний чинник регіональної «пастки стагнації» [Електронний ресурс] / В. Шевчук. – Режим доступу : mev.lac.lviv.ua.

Summary. The article analyzes quantitative and qualitative parameters of private transfers influence on Ukrainian economy. It also defines the ways of intensification of private transfers stabilizing function. The econometric research of private transfers influence on the basis of key macroeconomic indicators and the reciprocal influence on the GDP of Ukraine is undertaken. The recommendations for strengthening of private transfers role in recommencement of a post-crisis economy are developed in the article.

Keywords: private transfers, gross domestic product, export, import, stagnation, regression model.